

Posudek na bakalářskou práci Jana Venclíka

„Utilitarismus Jeremy Benthama a otázka individuálních práv“

Tématem práce je otázka individuálních práv v Benthamově právní a politické teorii s cílem obhájit smysluplnost tohoto konceptu před kritikou, že Benthamův utilitarismus nakonec obětuje jedince, jeho svobody, práva i autonomii ve prospěch vědeckých mechanismů kalkulace všeobecné užitečnosti. U Benthama najdeme silné libertariánské teze o tom, že stát a zákony mají poskytnout co největší volnost všem jedincům v úsilí o jejich vlastní štěstí. Zároveň však v jeho úvahách můžeme vidět předobraz welfarismu, který dává přednost prospěchu společnosti před prospěchem jedince. Konec konců právě u Benthama najdeme onu slavnou větu: že vláda nad lidmi má být nahrazena správou věcí. Dá se říci, že uvedená otázka je v mnohém klíčová pro pochopení Benthamova utilitarismu a je také častým předmětem polemik a interpretačních sporů do současnosti. Proto je třeba ocenit teoretickou odvahu autorovu i udivující jeho erudici, s níž se do tohoto tématu pustil. V celku lze říci, že Jan Venclík ve své práci následoval liberálně revizionistický směr argumentace a postavil se proti všemožným autoritářským pohledům na Benthama. Osvědčil přitom hluboké teoretické znalosti primární i sekundární literatury a též vynikající schopnosti stylistické projevující se v jasných, srozumitelných a zároveň precizních formulacích poměrně obtížných benthamovských teoretických úvah.

Struktura jeho výkladu je logická a vychází z daného problému. Nejprve autor formuluje doktrínu přirozených práv. V hutném a korektním výkladu rozebírá teorii Johna Locka. Tím je připravena půda pro výklad toho, jak a proč Bentham kritizuje koncept přirozených práv a považuje taková práva za nebezpečnou fikci. Autor se věnuje Benthamově polemice s britským dobově významným právníkem Williamem Blackstonem a uvádí též jeho rozbor deklarace práv člověka a občana. Můžeme předpokládat, že tato kritika deklarací práv se promítá také do Benthamových postojů k demokracii a k měšťanským revolucím. Jak známo, jeho postoje byly zprvu docela odmítavé, ale později se zmírnily, což by také mohlo podpořit Venclíkův záměr učinit z Benthama více liberálního a demokratického myslitele, než se na první pohled zdá. Vztah k demokracii a k revolucím ale autor nechává stranou svých úvah. Svým způsobem postupuje přímočaře a čistě teoreticky. V druhé části potom podává vlastní výklad Benthamova utilitaristického odůvodnění individuálních práv, které docela přesvědčivě zbavuje pozitivistických nánosů. K tomu bych připojil několik poznámek.

a) Str. 11. Jedná se o hutný a výstižný výklad konceptu přirozených práv explikovaný podle Johna Locka. Jan Venclík tento rozbor zakončuje otazníkem, který má vlastně dát za pravdu Benthamově snaze najít „vhodnější“ odůvodnění lidských práv. Dozvídáme se totiž, že koncept lidských práv u Locka se nakonec opírá o teologické argumenty, což autora vede k tvrzení, že později za osvícenského deismu a agnosticizmu se již nedostává při obhajobě lidských práv dosti potřebných vyšších premis s náležitou normativní silou. Nemyslím však, že by se ne-teologická a ne-metafyzická obhajoba přirozených práv dala tak snadno odmítnout. Takový Kant například přišel s konceptem morální přirozenosti člověka (morální osoby), který pro obhajobu „přirozených“ práv slouží u neokantovců do současnosti. Nemyslím, že by Benthama mohl kantovský koncept lidské důstojnosti nějak okouzlit, natož přesvědčit, ale tato tradice obhajoby individuálních práv je živá do současnosti, navzdor utilitarismu.

b) Str. 29. Argument, že utilitaristické já v Benthamově pojetí je sociální konstrukce, je příliš přepjatá formulace, byť právě výklad toho, že utilitární kalkulace Bentham chápe vždy v sociálním kontextu, lze považovat za hlavní přínos Venclíkovy práce.

c) Str. 30. Rozlišení na vnitřní a vnější egoismus je pro autora důležité, ale v této podobě je sporné. Užitečnost je tak chápána ve dvojím pohledu, je vlastně rozdvojena, avšak pro Benthama je příznačné, že jeho pojetí užitečnosti je "objektivistické", jinak by nebyly možné interpersonální komparace užitečnosti. Dle Benthama se jak ve vědomí osoby, tak ve vztazích mezi osobami vždy nakonec jedná o jednu „objektivní“ užitečnost.

d) Str. 38-39. Zde autor naznačuje, že Benthamův princip užitečnosti lze chápat jako formu veřejné argumentace, až by snad mohl být Bentham považován za nějakého proto-teoretika demokratické deliberace. Přes sympatie, které chován k tomuto směru úvah, se mi zdá, že tvrdit, že kalkul užitečnosti je fikce a metafora a dělat z něj veřejně prospěšnou argumentaci, docela podceňuje Benthamovo zaujetí pro ryzí vědeckost, jež jediné přináší obecné a užitečné poznání.

e) Str. 40-42. Sekundární principy při politické a právní kalkulaci užitečnosti, jako je princip ochrany bezpečnosti či očekávání, ty slouží autorovi, aby přesvědčivě poukázal na jistou kontextualizaci utilitaristických kalkulací a obhájil tak liberální rozměr Benthamovy teorie. Jenomže tyto principy by měly být také nějak utilitaristicky odůvodněny. Zde jsou brány jako doprovodná hlediska. Jedná se snad o principy, jež stojí vedle utilitarismu?

Práce Jana Venclíka je na vysoké teoretické úrovni. V českých poměrech vlastně mimořádná. Napsána se znalostí věci, jež udivuje u bakaláře. Autor docela přesvědčivě ukázal, že v Benthamově filozofickém systému je místo na ochranu jedince, jeho svobody a osobního rozhodování, což bylo jeho cílem. Bentham v jeho podání je nepochybně méně dogmatický, než se říká, nakolik je také méně scientistický, zůstává pořád otázkou. Navrhuji klasifikovat práci známkou výborně.

Doc. PhDr. Ing. Milan Znoj, CSc.

V Praze dne 29. 8. 2014